

מבט על, גיליון מס' 360, 7 באוגוסט 2012

המקרה של האיגרת הנעלמה: עיקרון ופרגמטיזם ביחסים שבין מצרים לישראל

מרק הלר

לפני שנים רבות, כאשר זה עדיין נחשב חוסר טקט לשאול אישה האם היא צובעת את שיערה, חברה אמריקנית למוצרי שיער הריצה קמפיין פרסומי עם תמונה של אישה בלונדינית יפיפיה, שמתחתיה הופיע הכיתוב "האם כן או לא?" שאלה שכזו כבר אינה מעוררת תשומת לב רבה במערב, אף על פי שעד שנת 2011, המצרים עדיין היססו לשאול בגלוי אם נשיאם, חוסני מובארק, צובע את שיערו. כעת, משהסתלק מובארק מהזירה הפוליטית, סוגיית צביעת השיער כבר איננה נמצאת על סדר היום, אך משקיפים עשויים לתהות, באופן דומה, ביחס לאיגרת ששלח לכאורה הנשיא מוחמד מורסי לנשיא ישראל שמעון פרס, "האם כן או לא?"

על פי משרדו של פרס, השגרירות המצרית בתל-אביב העבירה איגרת מהנשיא מורסי, שבה הוא מודה לפרס על ברכתיו לרגל חודש הרמדאן, ומציין כי הוא מצפה ל"השקעת מיטב מאמציו להחזרת תהליך השלום במזרח התיכון למסלולו הנכון לשם השגת ביטחון ויציבות לכל עמי האזור, לרבות (כך במקור) העם בישראל". הנימה הפייסנית של האיגרת הניעה אפילו כמה ישראלים ספקנים להביע תקווה, כי "הדברים עשויים להסתדר בכל זאת עם האסלאמיסטים". עם זאת, דוברו של מורסי הזדרז להכחיש את דבר משלוח האיגרת, בטענה כי דיווחי התקשורת אינם תואמים למציאות.

אין זה סביר שאירוע זה הוא רק יציר דמיונו של הנשיא הישראלי. שהרי, האיגרת, לצד מכתב מקדים שהודפס על גבי נייר המכתבים הרשמי של השגרירות המצרית, פורסמה בציבור, ולנשיא פרס לא היה כל עניין לבדות תכתובת זו. לפיכך, יהיה זה כנראה סביר להניח, כי הוא אכן קיבל דבר מה מהשגרירות המצרית בישראל. מהצד האחר, לא המכתב המקדים ולא האיגרת המצורפת של מורסי (שהודפסה על גבי נייר רגיל) נשאו תאריך או חתימה, והרי מן המפורסמות הוא שאנשי המקצוע במשרד החוץ המצרי ידועים בדרך כלל בקפדנותם בכל הקשור לפרוטוקול הדיפלומטי. תיאורטיקנים של קונספירציה עשויים לפיכך להתפתות להאמין, כי האיגרת אכן נשלחה, אבל לא בידי מורסי, אלא בידי גורמים אחרים במצרים (אולי הצמרת הצבאית המצרית) הלהוטים להביכו. הרי בסופו של דבר, הפגנת יחס ידידותי כלפי ישראלים אינה מקנה שום רווח פוליטי במצרים.

היעדר ראיות כלשהן לביסוס תיאוריה שכזו אינן צפויות לערער את אמינותה בעיני תומכיה המושבעים של הקונספירציה. אחרים צפויים ככל הנראה להניח, כי מורסי אכן שלח מסר – ככל הנראה בעידודם של כמה אורחים אמריקנים בדרג גבוה שביקרו לאחרונה במצרים, כמו מזכירת המדינה הילרי קלינטון ושר ההגנה האמריקני לאון פאנטה – אך באופן כזה שישאיר לו מרווח תמרון להכחשה מתקבלת על הדעת.

איש מלבד מורסי עצמו וכמה מעוזריו הקרובים ביותר אינו יכול להיות בטוח לחלוטין ביחס למידת הדיוק של גרסה זו, אך אם היא נכונה, דומה כי היא מספקת עדות נוספת להנחה הרווחת, כי השלטון כופה מתינות אפילו על המאמין האדוק ביותר מבין המאמינים – מה שיהיה ללא ספק נכון לומר ביחס למורסי, דמות בכירה זה שנים בתנועת האחים המוסלמים. יחד עם זאת, יש כמה סיבות להטיל ספק בתוקפה של הנחה זו, ובוודאי ביחס להתאמתה למקרה זה. ראשית, הרקורד ההיסטורי ביחס לאידיאולוגים בשלטון אינו חד משמעי, במקרה הטוב. רבים התפרקו ממטענם האידיאולוגי ומיתנו באופן ברור את הרטוריקה שלהם ואת התנהגותם. הדוגמה הבולטת ביותר לכך בהיסטוריה הקרובה של המזרח התיכון היא, ככל הנראה, אנוואר סאדאת, אשר הפך עם השנים מלאומני קיצוני/אוהד אסלאמיסטי למצדד בדו-קיום בשלום. רבים אחרים נטו לעיתים להפגין גמישות טקטית

כשהנסיבות חייבו זאת, אך בד בבד מעולם לא ויתרו על מערכת האמונות שלהם או על נחישותם לבטא בצורה גלויה את האידאולוגיות שלהם, גם כאשר הנסיבות עמדו בסתירה לבחירתם האידאולוגית. בעניין זה דומה כי הדוגמאות המתאימות הן אלו של המנהיגים העליונים של איראן, רוחאללה חומייני ועלי חמאנאי.

שנית, מורסי עדיין לא מחזיק בשלטון. סמכותו נותרה מעורפלת, ומותנית בהבהרות פורמאליות של חלוקת הסמכויות החוקתית במצרים ויישוב המאבק הפוליטי בין הכוחות המזוינים לבין האחים המוסלמים. עם זאת, אין מקום רב לספק, כי כל מעשיו מכוונים להעצמת כוחה של התנועה, ובכלל זה פעולה פרגמטית לכאורה, הנדרשת להפסת דעתם של קהלים מבית ושל שחקנים זרים, החיוניים להצלחתו. שהרי האחים המוסלמים הבטיחו בתחילה לא להתחרות על יותר משליש, ומאוחר יותר, על מחצית מהמושבים בבחירות לפרלמנט בטרם הציגו בסופו של דבר רשימת מועמדים מלאה. כמו כן הם הבטיחו לא להציג מועמד לנשיאות בטרם הציגו מועמד, ואחר כך מועמד אחר – מורסי – לאחר שהראשון נפסל. גמישות שכזו, בדומה לגמישות האידאולוגית שהשתמעה בנאום ההשבעה של מורסי ובהרכב הקבינט הראשון שאושר תחת נשיאותו, מותרת ואפילו זוכה לעידוד האידאולוגים של האחים המוסלמים, אשר שואבים השראה לטיעוניהם מחייו ומעיקריו של הנביא מוחמד עצמו. ובכל זאת, גמישות פרגמטית איננה בהכרח מקבילה למתינות אידאולוגית. לא האחים המוסלמים וגם לא מורסי עצמו – אשר עזב לכאורה את תנועת האחים המוסלמים ואת הפלג שלה – מפלגת החופש והצדק – צדדו בהסרת שתי החברות המוצלבות בסמל האחים המוסלמים, או התנכרו למוטו של התנועה: "אללה הוא מטרנו; הקוראן הוא חוקתנו; הנביא (מוחמד) הוא מנהיגנו; הג'יהאד דרכנו; והמוות למען אללה הוא השאיפה הנעלה ביותר שלנו".

קיימת אפשרות שהאחים המוסלמים יפנימו בסופו של דבר סוג זה של מתינות בצורה מרומזת ואולי אף יתמכו בה במפורש. אך תוצאה זו אינה מחויבת המציאות, ויש סיבות טובות להישאר ספקנים.

לבסוף, תהא מסקנת הניתוח אשר תהא, יש לה השלכות מעטות לטווח הקצר על המדיניות הישראלית. כל עוד הסיכוי למתינות לא נפסל בבירור כפועל יוצא של פעולות האחים המוסלמים אשר טרם התבססו בשלטון במצרים באופן מלא, ובפרט כל עוד שחקנים בינלאומיים מרכזיים אחרים ממשיכים להאמין, כי הפרגמטיזם האסלאמי עשוי לגבור על העיקרון האסלאמי, על ישראל להמשיך ולנקוט מדיניות של הסתגלות מחושבת ונכונות לשתף פעולה, לבל תתרום – או תיחשב כתורמת – לתוצאה שממנה היא מבקשת מעל לכל להימנע: ממשלה מצרית הנשלטת בידי אחים מוסלמים הנחושים להוכיח כי המוטו שלהם אינו רק אוסף של מילים ריקות.